Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19.01.2005, sp. zn. 25 Cdo 762/2004, ECLI:CZ:NS:2005:25.CDO.762.2004.1

Číslo: 41/2006

Právní věta: Zadostiučinění podle článku 41 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (uveřejněné pod číslem 209/1992 Sb., se změnami a doplňky provedenými sdělením č. 41/1996 Sb. a č. 243/1998 Sb.) nemůže přiznat český soud.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 19.01.2005

Spisová značka: 25 Cdo 762/2004

Číslo rozhodnutí: 41

Číslo sešitu: 5

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Náhrada škody, Pravomoc soudu, Zadostiučinění (satisfakce)

Předpisy: § 6 předpisu č. 58/1969Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 2 rozsudkem ze dne 28. 8. 2003 zamítl žalobu na zaplacení částky 260 000 Kč a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Vyšel ze zjištění, že pravomocným rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové, kterým byl změněn rozsudek Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 20. 11. 1991, byl žalobci za trestný čin vyhýbání se výkonu civilní služby podle § 272d odst. 3 tr. zák. uložen trest odnětí svobody v trvání 6 měsíců s podmíněným odkladem výkonu trestu na dobu jednoho roku, který byl usnesením Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 27. 10. 1992 změněn na trest nepodmíněný. Rozsudkem Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 9. 1999 bylo usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě zrušeno a s tím i všechna další rozhodnutí na zrušené rozhodnutí obsahově navazující, pokud vzhledem ke změně, k níž došlo zrušením, pozbyla podkladu. Za stejný čin byl žalobce rozsudkem Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 7. 7. 1992, ve spojení s usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 10. 9. 1992, odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 8 měsíců.

Rozsudkem Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 3. 1999 byla tato rozhodnutí zrušena a trestní řízení zastaveno. Oba tresty v celkové délce 14 měsíců žalobce vykonal a s výjimkou odškodnění za morální a citovou újmu, které je předmětem tohoto řízení, byly veškeré jeho nároky na odškodnění uspokojeny. Soud věc posoudil podle ustanovení § 36 zákona č. 82/1998 Sb., ustanovení § 6 odst. 1, § 10 a § 20 zákona č. 58/1969 Sb., § 442 odst. 1 obč. zák. a čl. 5 odst. 1 písm. a) a čl. 41 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a dospěl k závěru, že pokud žalobce uplatňuje nárok z titulu tzv. vymahatelného práva na odškodnění (enforcable right to compensation)

podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy, nelze se tohoto práva přímo dovolávat, neboť je garantováno vnitrostátním právem, a to v daném případě zákonem č. 58/1969 Sb. Ani Listina základních práv a svobod, ani Úmluva nestanoví, že by se tímto odškodněním rozumělo jiné odškodnění než náhrada škody upravená vnitrostátním právem, a o odškodnění morální a citové by bylo možno uvažovat pouze v případě spravedlivého zadostiučinění podle čl. 41 Úmluvy, to však může přiznat pouze Evropský soud pro lidská práva (dále jen ESLP), zřízený podle čl. 19 Úmluvy.

K odvolání žalobce M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 4. 12. 2003 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkového stavu zjištěného soudem prvního stupně a ztotožnil se i s jeho právním závěrem.

Podle čl. 3 Protokolu č. 7 k Úmluvě se nezákonně odsouzená osoba odškodňuje podle zákona nebo praxe platné v příslušném státě. V České republice tímto zákonem je zákon č. 58/1969 Sb., který ve svém § 20 odkazuje na ustanovení občanského zákoníku, podle jehož § 442 se odškodňuje majetková újma (skutečná škoda a ušlý zisk). V tomto rozsahu byl žalobce již odškodněn.

K námitkám žalobce v podaném odvolání soud uvedl, že čl. 5 odst. 5 Úmluvy se na žalobní požadavek nevztahuje, neboť znamená kompenzaci, tj. náhradu škody, a nikoliv satisfakci, tj. náhradu nemajetkové újmy, a pokud se žalobce dovolává čl. 41 Úmluvy, jde o výhradní právo Evropského soudu pro lidská práva zadostiučinění přiznat, pokud došlo k porušení Úmluvy. Rozsudek Evropského soudního dvora ve věci Tsirlise a Kouloumpase proti Řecku ze dne 29. 5. 1997, na nějž žalobce poukazoval, odvolací soud neshledal pro řešenou problematiku relevantním. Podle konstantní judikatury ESLP (odvolací soud odkazuje na rozhodnutí ESLP ze dne 18. 12. 2002 ve věci N. C. proti Itálii) jde o to, aby efektivní používání práva bylo dostatečně zabezpečeno jistým způsobem, a toto právní řád České republiky splňuje.

Proti tomuto rozsudku podal žalobce dovolání, jehož přípustnost dovozuje z ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Namítá, že podle judikatury ESLP se spravedlivé zadostiučinění ve smyslu čl. 41 Úmluvy skládá z náhrady nákladů právního zastupování, náhrady materiální újmy a náhrady za nemateriální újmu, a odvolací soud, ač podle českého práva připouští vymahatelné právo na spravedlivé zadostiučinění, žalobci náhradu za nemateriální újmu upírá.

Dovolatel poukazuje na to, že pokud byla Česká republika odsouzena Evropským soudem pro lidská práva, téměř ve všech případech byla poškozeným náhrada za nemateriální újmu přiznána. Česká republika by proto měla mít zájem, aby byla otázka odškodnění za nemateriální újmu řešena vnitrostátně. Rozhodnutí ESLP ze dne 18. 12. 2002 ve věci N. C. proti Itálii považuje za nesrovnatelné se svou kauzou, neboť N. C. se obrátil na Evropskou komisi pro lidská práva předčasně (dříve, než bylo rozhodnutí v jeho trestní věci konečné). Podle jeho názoru srovnání jeho případu s případem Tsirlise a Kouloumpase proti Řecku a srovnání tohoto rozhodnutí ESLP s rozhodnutím ESLP ve věci N. C. proti Itálii činí rozhodnutí odvolacího soudu významným po právní stránce. Navrhl, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a věc mu vrátil k novému projednání.

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno včas, účastníkem řízení, zastoupeným advokátem ve smyslu ustanovení § 241 odst. 1 o. s. ř., věc projednal a dospěl k závěru, že dovolání, které je přípustné podle § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř., není důvodné, a proto je zamítl.

Z odůvodnění:

Podmínky přípustnosti dovolání proti rozsudku odvolacího soudu upravuje ustanovení § 237 o. s. ř. Podle ustanovení § 237 odst. 1 o. s. ř. je dovolání přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti

usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé (písm. a/), jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (písm. b/), jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení písmena b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam (písm. c/).

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem (§ 237 odst. 3 o. s. ř.).

Otázka, zda v řízení o náhradu škody způsobené rozhodnutím o trestu podle zákona č. 58/1969 Sb. náleží poškozenému ve smyslu čl. 5 odst. 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod i náhrada za nemateriální (morální a citovou) újmu, nebyla zatím dovolacím soudem řešena; proto v řešení této otázky shledal dovolací soud dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu přípustným (§ 237 odst. 1, písm. c/, odst. 3 o. s. ř.).

Podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů 3, 5, 8 a 11, publikované pod č. 209/1992 Sb. (dále jen „Úmluva“), každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:

a)zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem;

b)zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby proto, že se nepodrobila rozhodnutí vydanému soudem podle zákona, nebo proto, aby bylo zaručeno splnění povinnosti stanovené zákonem;

c)zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání;

d)jiné zbavení svobody nezletilého na základě zákonného rozhodnutí pro účely výchovného dohledu nebo jeho zákonné zbavení svobody pro účely jeho předvedení před příslušný orgán;

e)zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků;

f)zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.

Podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy každý, kdo byl obětí zatčení nebo zadržení v rozporu s ustanoveními tohoto článku, má nárok na odškodnění.

Podle čl. 3 Protokolu č. 7 k Úmluvě, je-li konečný rozsudek v trestní věci později zrušen nebo je-li udělena milost, protože nová nebo nově odhalená skutečnost dokazuje, že došlo k justičnímu omylu, je osoba, na níž byl vykonán trest podle tohoto rozsudku, odškodněna podle zákona nebo praxe platných v příslušném státu, pokud se neprokáže, že k včasnému odhalení neznámé skutečnosti nedošlo úplně nebo částečně vinou této osoby.

Jestliže na základě rozhodnutí, které bylo později zrušeno a trestní řízení bylo zastaveno, byl vykonán trest, je zřejmé, že výkonem trestu bylo porušeno právo odsouzeného na svobodu a osobní bezpečnost podle čl. 5 odst. 1 Úmluvy. Pokud jde o právo na odškodnění podle čl. 5 odst. 5 Úmluvy,

nelze přehlédnout, že na žalobce se vztahuje též čl. 3 Protokolu č. 7 k Úmluvě. Proto je třeba při odškodňování žalobce postupovat podle zákona platného v České republice a při rozhodování o uplatněném nároku na náhradu škody aplikovat příslušná ustanovení zákona, jenž upravuje odpovědnost státu za škodu způsobenou rozhodnutím o trestu; tímto zákonem je zákon č. 82/1998 Sb.

Protože později zrušená odsuzující rozhodnutí byla vydána v roce 1992 a protože podle ustanovení § 36, věty druhé, zákona č. 82/1998 Sb., se odpovědnost za škodu způsobenou rozhodnutími, která byla vydána přede dnem účinnosti zákona, řídí dosavadními předpisy a zákon č. 82/1998 Sb. nabyl účinnosti dne 15. 5. 1998, je nutno postupovat podle dosavadní právní úpravy, tedy podle zákona č. 58/1969 Sb.

Podle ustanovení § 6 odst. 1 zákona č. 58/1969 Sb. právo na náhradu škody způsobené rozhodnutím o trestu má vůči státu ten, na němž byl zcela nebo zčásti vykonán trest, jestliže v pozdějším řízení byl obžaloby zproštěn nebo bylo-li proti němu trestní stíhání zastaveno. Podle ustanovení § 20 zákona č. 58/1969 Sb., pokud není stanoveno jinak, řídí se právní vztahy upravené v tomto zákoně občanským zákoníkem.

Podle ustanovení § 442 odst. 1 obč. zák. hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk).

Obecně se v právní teorii i praxi považuje za škodu újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného; skutečná škoda představuje takovou újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí a je objektivně vyjádřitelná penězi; ušlý zisk je v podstatě ušlým majetkovým prospěchem a spočívá v nenastalém zvětšení majetku poškozeného, které bylo možno – nebýt škodné události – důvodně očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí.

Podle ustanovení občanského zákoníku upravujících náhradu škody se nemateriální újma neodškodňuje – s jedinou výjimkou, kterou je odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, jak stanoví § 444 obč. zák. Nárok na odškodnění imateriální újmy za odsouzení a výkon trestu odnětí svobody nezakládá ani zákon č. 58/1969 Sb., který je ve vztahu k občanskému zákoníku zákonem speciálním a nelze z něj dovodit, že by soud mohl svým rozhodnutím konstituovat nějaké další nároky, kromě nároků v zákoně uvedených.

Pokud dovolatel poukazuje na rozsudek ESLP ve věci Tsirlis a Kouloumpas proti Řecku ze dne 29. 5. 1997, č. 54/1996, toto rozhodnutí neřeší problematiku posuzovanou v dané věci. Přes jistou podobnost mezi případem Tsirlise a Kouloumpase a případem žalobce, spočívající v tom, že byl též podroben výkonu trestu odnětí svobody za odmítání vykonávat vojenskou službu z náboženských důvodů, nelze přehlédnout, že stěžovatelé Tsirlis a Kouloumpas nebyli Řeckem odškodněni za výkon trestu odnětí svobody (ačkoliv podle řeckého práva by to bylo možné a čl. 540 odst. 1 trestního řádu upravuje i náhradu nemajetkové újmy), neboť Řecko trvalo na tom, že omezení jejich osobní svobody nebylo nezákonné. Ve svém rozhodnutí ESLP deklaroval, že Řecko v jejich případě porušilo čl. 5 odst. 1 a 5 Úmluvy (stěžovatelé neměli v rozporu s čl. 5 odst. 5 vymahatelné právo na odškodnění), a přiznal jim spravedlivé zadostiučinění podle čl. 41 Úmluvy. V případě žalobce Česká republika uznala nezákonnost vykonaného trestu odnětí svobody, odsuzující rozhodnutí, na jejichž základě žalobce trest odnětí svobody vykonal, byla zrušena a trestní řízení v jeho věci bylo zastaveno. Rovněž podle vnitrostátních zákonů České republiky bylo žalobci poskytnuto odškodnění v plném rozsahu, tedy v souladu s čl. 5 odst. 5 Úmluvy a s čl. 3 Protokolu č. 7 k Úmluvě.

Názoru dovolatele, že mu náhrada nemateriální újmy má být přiznána podle čl. 41 Úmluvy, nelze přisvědčit.

Podle čl. 19, věty první, Úmluvy k zajištění plnění závazků, přijatých Vysokými smluvními stranami v Úmluvě a Protokolech k ní, se zřizuje Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“).

Podle čl. 41 Úmluvy, jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy nebo Protokolů k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná Soud v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.

Soudem v čl. 41 Úmluvy není míněn kterýkoliv soud členského státu, nýbrž, jak vyplývá z čl. 19 Úmluvy, rozumí se jím Evropský soud pro lidská práva zřízený Úmluvou. Tedy dovolací soud (ani jiný soud v soustavě soudů České republiky) nemůže na základě tohoto článku přiznat spravedlivé zadostiučinění.

Vzhledem k tomu, že odvolací soud posoudil nárok žalobce na odškodnění nemateriální újmy v souladu s hmotným právem, jeho rozhodnutí je správné; dovolací soud proto dovolání zamítl (§ 243b odst. 2, věta před středníkem, o. s. ř.).

———————————–

*) Proti tomuto rozhodnutí byla podána ústavní stížnost, kterou Ústavní soud usnesením ze dne 24.8.2005, sp. zn. III. ÚS 152/05, odmítl.